

О. В. Карнаух

ДОСЛІДЖЕННЯ І ХАРАКТЕРИСТИКА ЕКОНОМІЧНОЇ СУТНОСТІ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ ТА ЇХ СТРУКТУРИ

Резюме

Целью данной статьи является анализ подходов определения и структуризации нематериальных активов. Определены достоинства и недостатки подходов из отечественных и зарубежных источников. Обобщены проанализированные подходы с целью использования данного показателя в системе показателей эффективности реализации стратегии предприятия.

Summary

The article analyses the approaches to definitions and structuring of intangible assets. Plusses and minuses of foreign and native approaches are considered. The analyzed methods and approaches are summarized with the purpose of using this instrument among other indices of effectiveness of the enterprise strategy realization.

Ключові слова: нематеріальні активи, оцінка вартості бізнесу, структура нематеріальних активів, ділова репутація, конкурентоспроможність підприємства.

На даний момент в якості базової парадигми розвитку бізнесу прийнято вартісну концепцію. Окрім вартісної оцінки ефективності нематеріальних активів (далі НМА), велике значення має і аналіз зміни образу фірми за якісними складовими. Сучасний ринок визначає необхідність приділяти більшу увагу до НМА та об'єктів інтелектуальної власності як до чинників, що активно формують прибутковість і вартість господарюючих суб'єктів. У зарубіжній практиці господарювання все частіше зустрічаються компанії, вартість нематеріальних активів яких є більшою, ніж вартість матеріальних активів. Це може стати основною перевагою в конкурентній боротьбі. За даними британської компанії Interbrand, доля НМА в загальній вартості компанії становить: Coca-Cola – 96%, IBM – 83%, British Petroleum – 71% [7, с. 4].

Посилення уваги до визначення нематеріальних активів знайшло своє відображення у працях багатьох вчених. Моделі оцінки використання та вартості нематеріальних активів розроблялись багатьма економістами – як теоретиками, так і практиками. Більшість досліджень у сфері теорії і практики оцінки вартості різних активів здійснено західними економістами, такими як Л. Джойя, Коупленд та ін.

Через свою новизну для України проблемі визначення, структуризації та оцінки НМА присвячено велику кількість публікацій. Серед них дослідження Ф. Томіліна, О. Чернозуба, О. Буніної. Порядок оцінки та структуризації НМА регулюється: Законом України «Про оцінку майна, майнових прав і професійну оціночну діяльність в Україні» від 12.07.2001 р. № 2658-III [3]; Господарським кодексом України [3] та Порядком експертної оцінки нематеріальних активів, затвердженим наказом Фонду державного майна України і Державного комітету з питань науки і технологій від 27.07.95 р. № 969/97 [6].

Використання українськими спеціалістами зарубіжного досвіду та методів оцінки вартості об'єктів інтелектуальної власності і НМА ускладнено, а іноді і неможливо. Це зумовлено значними відмінностями зарубіжних та українських правових норм, систем обліку і звітності; відсутністю в Україні інститутів, що консолідують та аналізують статистичну інформацію, необхідну для оцінки вартості.

Метою дослідження є аналіз та систематизація підходів до визначення НМА та їх характеристик. Проблема структуризації НМА недостатньо висвітлена в економічній літературі. Немає чіткого визначення відмінностей між такими суміжними поняттями, як НМА, інтелектуальний капітал, гудвіл, ділова репутація, бренд.

У таблиці 1 наведено порівняльний аналіз понять НМА з різних джерел.

В українських та зарубіжних нормативних документах є визначення НМА і розглядаються їх види. Узагальнюючи проаналізований матеріал, до НМА можливо віднести активи, що:

– не мають матеріально-речової форми, або матеріально-речова форма яких не має суттєвого значення для їх використання в господарчій діяльності, що можуть бути ідентифіковані власником підприємства;

Порівняльний аналіз сутності нематеріальних активів

Джерело	Визначення	Примітка
1	2	3
Закон України «Про оподаткування прибутку підприємства»	Нематеріальний актив – об’єкти інтелектуальної, в тому числі промислової власності, а також інші аналогічні права, визнані у порядку, встановленому відповідним законодавством, об’єктом права власності платника податку	Визначення не дає вичерпних характеристик віднесення активу до нематеріальних
Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи»	Нематеріальний актив – немонетарний актив, який не має матеріальної форми, може бути ідентифікований та утримується підприємством з метою використання протягом періоду більше одного року (або одного операційного циклу, якщо він перевищує один рік) для виробництва, торгівлі, в адміністративних цілях чи надання в оренду іншим особам	
Міжнародні стандарти оцінки. Стандарт ІА. Оцінка нематеріальних активів (проект)	Нематеріальні активи проявляють себе своєю економічною сутністю. Вони не мають матеріальної сутності. НМА забезпечують своїм власникам деякі права та привілеї, і зазвичай, генерують для них прибуток. НМА за своїм походженням можуть бути класифіковані як основа деяких прав, взаємовідносин, груп нематеріальних елементів, інтелектуальної власності	Необхідно відмітити, що НМА створюють позитивний або негативний ефект, але це не обов’язково має бути прибуток
Національний стандарт оцінки № 1 «Загальні положення оцінки майна і майнових прав»	Об’єкти оцінки у нематеріальній формі – об’єкти оцінки, які не існують у матеріальній формі, але дають змогу отримувати певну економічну вигоду. До об’єктів у нематеріальній формі належать фінансові інтереси (частки, паї, акції), опціони, інші цінні папери та їх похідні, векселі, дебіторська і кредиторська заборгованість тощо), а також інші майнові права	У стандарті не відмічається вичерпний перелік НМА і не вказано структурні характеристики НМА для їх ідентифікації

Продовження таблиці 1

1	2	3
МСБО 38 «Нематеріальні активи»	Нематеріальний актив – немонетарний актив, який не має фізичної субстанції та може бути ідентифікований. Основні характеристики НМА: А) можливість ідентифікації; Б) контроль підприємством; В) майбутні економічні вигоди; Г) відсутність фізичної форми	На нашу думку, актив необов'язково буде давати в майбутньому позитивний економічний ефект, наприклад, ділова репутація підприємства може бути негативною
Підхід Бланка І. А. [1, с. 733]	Нематеріальні активи – група активів підприємства, яка не має матеріальної форми, що включає об'єкти інтелектуальної (у тому числі промислової) власності. До цієї групи активів належать: гудвіл; здобуті підприємством права використання окремими природними ресурсами, програмними продуктами, товарними знаками, патентами, ноу-хау та іншими аналогічними різновидами майнових цінностей, що визначені відповідним законодавством і відображені в балансі підприємства	Посилання на законодавство, в якому не вказано вичерпні характеристики НМА, призводить до обмежень при використанні за страною ознакою

- можуть давати майбутній економічний ефект (не завжди може бути у вигляді отримання доходу);
- придбані з метою використання їх протягом періоду більше одного року;
- для об'єктів інтелектуальної власності одним із основних критеріїв має бути унікальність.

Визначення вичерпних характеристик для ідентифікації НМА, а також їх структури та класифікації необхідні для розробки методів оцінки вартості НМА. Коректно визначена вартість НМА, можливість прогнозування її змін потрібні для прийняття ефективних управлінських рішень. Характеристика стану нематеріальних активів є однією із груп показників, що можуть дати інформацію щодо ефективності реалізації стратегії підприємства та його конкурентоспроможності.

Список літератури

1. Бланк И. А. Управление прибылью. – 3-е изд., перераб. и доп. / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр, 2007. – 768 с.
2. О налогообложении прибыли предприятия : Закон Украины от 28.12.1994 г № 334/94-ВР // Лига : Закон [Электронный ресурс] : компьютер.-правовая система. – Версия 8.3. – К., 2010.
3. Об оценке имущества, имущественных прав и профессиональную оценочную деятельность в Украине : Закон Украины от 12.07. 2001 г. № 2658-III // Там же.
4. МСФО 38. Нематериальные активы // Там же.
5. Общие положения оценки имущества и имущественных прав : Постановление Кабинета Министров Украины от 10.09.2003 г. №1440 Национальный стандарт № 1 // Там же.
6. Порядок экспертной оценки нематериальных активов, утвержденный приказом Фонда государственного имущества Украины и Государственного комитета по вопросам науки и технологий от 27.07.95 г. № 969/97, зарегистрированным в Министерстве юстиций Украины 10.08.95 г. № 292/828 // Там же.
7. Уманцев Г. Методологические основы учета торговых марок / Г. Уманцев // Бухг. учет и аудит. – 2009. – № 6. – С. 3–10.
8. Хозяйственный кодекс Украины от 16. 01. 2003 г. № 436-IV // Лига : Закон [Электронный ресурс] : компьютер.-правовая система. – Версия 8.3. – К., 2010.